

Тамара Говорун,
д. психол. н., професор,
Інститут психології
імені Г. С. Костюка
НАПН України

ГЕНДЕРНІ РИЗИКИ ЕКОНОМІЧНОГО НАСИЛЬСТВА

Розглядаються причини диференціації економічних статусів та соціальних домагань молодих чоловіків та жінок. Серед останніх виявлена підпорядкована фінансова позиція в батьківській сім'ї, послуговування статевими стереотипами «Він – годувальник» та «Красу треба вигідно продавати», а також ефект «навченої безпомічності» заробляти та соціально самостверджуватись. Звідти – зневіра у власний економічний потенціал та брак асертивності у студентів жіночої статі.

Tamara Hovorun

GENDER VIOLENCE IN ECONOMIC RISKS

The reasons of economic differentiation status and social aspirations of young men and women were discovered. Among the last one subordinated financial position detected in the parental family, operating by gender stereotypes “He is the breadwinner” and “Profitable beauty must be sailed” as well as the effect of learned helplessness to earn money and to be socially realized. From there, a disbelief in own economic potential and lack assertiveness in female students.

Загальновідома картина вертикальної сегрегації статей знаходить свій прояв, по-перше, в значній диспропорції чоловіків та жінок на всіх рівнях вертикалі влади – від законодавчої до керівних посад в сфері освіти, культури, соціально-побутового обслуговування тощо, традиційно «жіночих» галузей професійної зайнятості. Панорама гендерної вертикальної та горизонтальної сегрегації повною мірою відображена в соціологічних даних та частково проаналізована з позиції соціально-психологічних чинників, які зумовили диференціацію позицій статей в професійній діяльності.

Попри живучість гендерних стереотипів щодо обох статей, зокрема поширеності сексичних настанов щодо професійної відданості та кар'єрної успішності жінок, останні, хоча і поодинокі, проте вже почали конкурувати з чоловіками в різних сферах суспільно-економічного буття, граючи на їхньому полі. І хоча явище «жінок економічного успіху» або «жінок, які самі себе зробили» набуває все більшого поширення в світі, де жінки стають президентами країн, компаній і міжнародних корпорацій, очолюють уряди та урядові структури, воно ще не стало дієвим прикладом для економічної самопрезентації українських жінок, які в більшості підпадають під тиск гендерних стереотипів.

Ось чому дослідження тих психологічних складових особистості, які допомагають молоді самоствердитись в соціумі, а саме: якою є їх концепція Я, як ставляться вони до себе, презентують свої уміння і досягнення серед інших людей, як допомагають собі у важких життєвих ситуаціях, є важливим показником засвоєння економічної культури. Оскільки гендерне дослідження має базуватися на парній вибірці, для порівняння психодіагностичних даних ми обрали студентів Поліцейської фінансово-правової академії МОН України, серед яких особи чоловічої та жіночої статей розподілені майже порівну. Крім того, цей вищий навчальний заклад стосовно начальних дисциплін займає проміжне становище між гуманітарними та точними науками, що було важливим у врахуванні специфіки контингенту студентів.

Методами психодіагностичного дослідження слугували: авторський опитувальник визначення міри орієнтації ідеального Я на гендерні стереотипи; опитувальник з визначення життєвих орієнтацій Аарона Антоновського, а також опитувальник соціальних компетенцій в адаптації Анни Матчак. Опитувальник, який давав змогу виявити ступінь орієнтації Я студентської молоді на традиційні гендерні орієнтації, побудований у такий спосіб, щоб із переліку описових (дескриптивних), приписових (проскриптивних) та директивно-заборонних (караючих) гендерних стереотипів стосовно однієї та іншої статей, досліджувані змогли вибрати ті, які є значущими в їхньому житті в уявленні про своє ідеальне Я.

Опитувальник А. Матчак охоплює питання різновидів соціальних компетенцій індивіда, а саме діагностує його уміння давати собі раду в трьох різновидах соціальних ситуацій:

- інтимних, які окреслюють контакти міжособистісні, такі, в яких йдеться про довірливе, щире спілкування з питань особистісних, приватних (шкала І);
- соціально-експозиційних, в яких індивід виступає об'єктом уваги та потенційної оцінки з боку багатьох осіб (шкала ES);
- соціально-асертивних, в яких від індивіда вимагається виявити вплив на інших людей, щоб досягти власних цілей чи потреб, або навпаки, всіяко опиратися впливу інших заради збереження, самоствердження власної позиції (шкала А).

Відомо, що перетворення індивіда на суб'єкт відбувається в ранньому дитинстві через самовпізнання свого зображення, набуття досіду володіння тілом, а згодом – усвідомлення самого себе головною діючою особою. В онтогенезі цей процес пов'язують з оволодінням мовою, логічним мисленням, моральними нормами, формуванням свідомості та самосвідомості. Власне суб'єктність пов'язують з роздвоєнням власного Я на себе (self) як на об'єкт оцінювання іншими та концепцію Я як суму когнітивних уявлень про себе (рефлексію Я).

У 30-х роках ХХ ст. Джордж Герберт Мід підкреслював, що рефлексія себе є властивістю соціальною, оскільки разом з порівнянням думки значущих інших про себе приходять включення цих уявлень в образ власного Я. Проте, торкаючись питання образу Я жінок, які протистоять гендерним стереотипам, слід зазначити, що не завжди думка інших береться ними до уваги. Американський психолог Хезел Маркис ще у 70-х роках дослідив, що в образі Я індивіда наявні так звані «схеми» себе, які, як інформаційні матриці, супроводжують процес соціалізації. Беручи їх до уваги, слід розглядати ті «гендерні схеми» образу чоловіка чи жінки, які ретранслюються від ЗМІ чи однолітків, змісту освіти до їх уявлень про себе.

Інтроспекцію, тобто заглиблення в себе, здатність до самопізнання, вважають важливим показником розвитку суб'єктності індивіда. Зміст самозвітів не завжди виявляється об'єктивним, оскільки інтроспективний аналіз часто базується на психологічних механізмах захисту. При цьому активізація «емоційного прогнозу» дає змогу здійснювати цей процес більш реалістично. З позиції нашого дослідження здатність людини застосовувати в оцінці власного потенціалу «емоційний прогноз» розвитку подій, які ймовірно будуть розвиватися навколо себе, може посилювати її суб'єктний потенціал.

Важливою складовою розвитку суб'єктності є адекватне сприйняття власної поведінки. Дарил Бем у 70-х роках ХХ ст. сформулював засади теорії самосприйняття, згідно яких індивід в оцінці та інтерпретації поведінки чи вчинків інших людей звертається до власного досвіду їх переживання. Негативний образ Я-жінка (Я-чоловік) прирікає індивіда на низький рівень соціальних домагань та негативні емоційно-психологічні стани. Якщо порівнювати статеві відмінності в само оцінних ставленнях, то згідно даним проведених крос-культурних досліджень, підлітки та молоді дорослі особи чоловічої статі мають значно вищу самооцінку, ніж особи жіночої статі, хоча ця різниця є незначною (Крістіна Клінг та ін.). Виявлені також крос-культурні відмінності у впливі на самооцінні ставлення: в колективістичних культурах індивідуальні самооцінки значною мірою залежать від соціального оточення, в індивідуалістичних – від рефлексії особистісних успіхів, особливостей самомоніторингу та самопрезентації.

На першому етапі дослідження ми визначали, які гендерні стереотипи є більш значущими в образі ідеального Я молодих жінок і чоловіків. З переліку різновидів статево відповідних стереотипів, кожна група з яких містила в собі 10 означень, наприклад, описових – «мужній», «сміливий», «самовпевнений», «раціональний» і т.п., приписових – «чоловік має заробляти», «утримувати сім'ю», «вміти ремонтувати все у побуті», «бути сексуально активним», «вміти ризикувати», а також директивно-заборонних – «справжні чоловіки не плачуть», «тримають себе в руках», «здатні добряче випити і залишатися тверезими», «вміють постояти за себе і показати кривднику, де раки зимують» тощо, кожен з досліджуваних мав обрати ті, які є особистісно значущими для нього в його Я-ідеальному. Таке саме завдання з єдиною відмінністю «жіночих» стереотипів виконували досліджувані дівчата. Результати опитування представлені в таблиці 1.

Таблиця 1

Ступінь інтеграції різновидів статево стереотипів в образі ідеального Я
(у відсотках)

Різновиди гендерних стереотипів	Відсоток значущих властивостей в образі ідеального Я жінки	Відсоток значущих властивостей в образі ідеального Я чоловіка
Описові	10	13
Приписові	25	30
Директивно-заборонні	27	32

$$\delta = \pm 2,7\%$$

Як засвідчують отримані дані, гендерні стереотипи, особливо сильнішого психологічного тиску – приписові та директивні, відіграють значну роль у формуванні образу ідеального Я як чоловіків, так і жінок. Проте значно меншою мірою молоді люди сприймають статево стереотипи дороговказом у становленні Я-концепції, оскільки до студентської лави набувають, на наш погляд, більшої впевненості в собі шляхом апробації неефективності дотримання норм традиційної статево-рольової поведінки.

Чи відповідають рівні когеренції рівням соціальної компетенції згідно тестуванню опитувальником Анни Матчак? Результати опитування чоловіків і жінок представлені в таблиці 2.

Соціальні компетенції (середні значення) чоловіків і жінок

Статі	Шкали оцінки I	Шкали оцінки ES	Шкали оцінки А	Загальна оцінка суми шкал
Чоловіча	43,0	48,3	51,4	142,7
Жіноча	45,0	52,2	42,0	139,2

$$\partial = \pm 2,7$$

Як свідчать отримані бали, сумарний бал соціальних компетенцій осіб жіночої статі виявився нижчим, ніж чоловічої. Проте за шкалами, які оцінюють здатність та успішність особистісно орієнтованого (приватного) спілкування (шкала I) та уміння виступати об'єктом соціального оцінювання (експозиції) – ES, молоді жінки демонструють вищі показники. Зниження загального є результатом значно нижчих показників жінок, отриманих за шкалою оцінювання асертивних умінь (шкала А).

Результатом диференціації гендерної соціалізації можна розглядати різний рівень орієнтації Я-образу чоловіків і жінок на статеві стереотипи, зокрема приписового та директивно-заборонного характеру, вищий рівень когерентності жіноцтва як узгодженості сенсів буття, зрозумілості соціального життя та його керівництва, а також достатньо розвинутої здатності жінок до інтимно-референтного спілкування та бути об'єктом уваги оточуючих. Брак асертивності жіночої статі є тим показником, який дає невеликі підстави для її називання «слабкою».

ЛІТЕРАТУРА

1. Бендас Т. Гендерная психология : [учебн. пособие] / Т. Бендас. – СПб. : Питер, 2005. – 431 с.
2. Берн Ш. Гендерная психология / Ш. Берн. – СПб. : Прайм-ЕВРОЗНАК, 2001. – 456 с.
3. Власенко Н. Гендерна статистика для моніторингу досягнення рівності жінок і чоловіків / Н. Власенко, Л. Виноградова, І. Калачова. – К. : Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України, 2000. – 56 с.
4. Гендерний паритет в умовах розбудови сучасного українського суспільства. – К. : Український інститут соціальних досліджень, 2002. – 121 с.
5. Гендерний підхід в управлінні загальноосвітніми навчальними закладами : [навч. посіб.]. – К. : Логос, 2003. – 72 с.
6. Грабовська І. Україна – простір гендерних утопій чи реальних проблем / І. Грабовська // Сучасність. – 2002. – № 6. – С. 71 – 80.
7. Максименко С. Методологічні проблеми загальної психології / С. Максименко // Практична психологія та соціальна робота. – 1999. – № 3. – С. 2 – 4.

Катерина Карпенко,
д. філос. н., професор,
Харківський національний
медичний університет

ПУБЛІЧНИЙ ДИСКУРС ЩОДО НОВИХ РЕПРОДУКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ЯК ЗАПОБІГАННЯ РИЗИКУ НАСИЛЛЯ НАД ДІТЬМИ

Стираючись насамперед на аналіз публікацій у засобах масової інформації та Інтернет-видання, у статті досліджується суспільний дискурс про нові репродуктивні технології. Загроза насильства, якого слід уникнути, визначається наступним чином: фізичне (можлива тілесна потворність), психологічне (синдром тих, хто вижив, особистісна криза дітей «загробного світу»), соціальне (самотність, невизначене місце у сімейних відносинах) і етичне (життя, обтяжене загибеллю багатьох ембріонів).

Kateryna Karpenko

PUBLIC DISCOURSE OF NEW REPRODUCTIVE TECHNOLOGIES AS A PREVENTION OF A RISK OF CHILD ABUSE

Relying primarily on the analysis of publications in the media and Internet, the article examines the public discourse about the new reproductive technologies. The threat of violence to be avoided is defined as follows: physical (possible body disfigurement), psychological (survivor syndrome, personal crisis of children of beyond world), social (loneliness, an uncertain place in family relations), and ethical (life burdened by the death of many embryos).

Боротьба за демократизацію сучасного суспільства спрямована на зміцнення незалежності публічної сфери і зростання її впливу на формально організовані політичну та правову системи. Соціальна легітимація публічної сфери відбувається у неформалізованому публічному дискурсі, що є відкритою для вільного обговорення громадянами суспільнозначущих питань. Мабуть, мало хто стане заперечувати, що чи найбільше їх виникає стосовно поширення нових репродуктивних технологій (НРТ).